

BÓHM ÁGNES (IV. G, 1994)

„Nem tudják kitörölni az emlékezetükből”

Beszélgetés Latinovits Zoltán édesanyjával

„Kellene írni egy olyan darabot, ami csupa kérdésből állna. Vagy olyat, amiben csak kopogtatnának. Az első felvonásban csupa kisgyerek kopogtatna, a másodikban csupa aggastyán. A harmadik felvonásban a szín üres lenne, és most a csukott ajtókat bentől kifelé döngetnék.”

(Pilinszky János: In memoriam Latinovits Zoltán)

65 éve született, és bizony idén már 20 éve, hogy nincs. Latinovits Zoltán, a színészkirály szédületes, embert próbáló gyorsasággal emelkedett a legkiválóbbak közé, s a zsenikre jellemző tökéletességre törekvéssel azonnal megváltotta helyét a halhatatlanok között. Ráadásul tudva, hogy olyan

122

országba született, amely híresen specializálódott az értékek utólagos felismerésére, a meg nem becsülés tudományára. Ez az a tehetség, melynek eredetét csak bizonytalan szavakkal tudjuk illetni. A „Honnan fakadt?” kérdésre kizárólag égi hatalmak említésével válaszolhatunk. A sejtekbe ültetett, zsigerekben hordozott érzékenységek mindenkit összeköt azokkal, akikhez vér szerint a legközelebb áll. És vajon ki lehet az, aki már születése előtt ismerte, aki az első napoktól fogva vigyázta, s akinek a legkiáltóbban, legkeservesebben fájhat a hiánya? Igen, az Édesanya. Anya, aki gyermekeiben él tovább. Valaki, akit sohasem érdekelt saját keserősége, bánata, akit senki nem kérdezett önmagáról, csak fiáról, fajiról. A létben maradás különleges állapota ez. Frenreisz Istvánné, született Gundel Katalin beszél arról a háttérvilágról, ahonnan Latinovits Zoltán jött, s amelyben élte rövid, de maradandót alkotó életét.

– Tizenhárman voltunk testvérek, ketten még kiskorukban meghaltak. Hét évvel ezelőtt még mindannyian éltünk, mára már csak öten maradtunk, én vagyok most a legidősebb. Édesapám, anyám szorgalmas emberek voltak, becsületes, vallásos nevelésben részesültünk. Szüleim sokat szenvedtek. Öregkorukra elvették tőlük az egész vagyonukat, nem maradt nekik, csak pár forint a zsebükben. Édesapám megvakult, s 56-ban, a forradalom idején halt meg szegény nagy szenvedések közepette. Anyámat kitelepítették a legkisebb öcsémrel egy tyúkólba, a román határra; de mindent elviselt, mert nagyon vallásos volt.

Első házasságomat egy év után felbontotta a férjem. Tíz évvel később egy drága jó emberre találtam, s ő Zoltán fiamnak is igazi apja lett, törődött, játszott vele, együtt jártak koncertre, futballmeccsre.

– *Hogyan lehet a nagypolgári, családban hagyományozott értékeket átmenteni az ilyen életformának legkevésbé sem kedvező történelmi időközön keresztül? Hiszen a tárgyi környezet elvesztésénél sokkal súlyosabb lehet a mélyebb, nem tárgyi értékek kifosztódása.*

123

– Bennünk volt, belénk volt nevelve az erkölcs, a becsület. Amit egyszer így magáévá tett az ember, azt nem veheti el senki. Nálunk a hazugság volt a legnagyobb bűn. Gyermekkorunkban nagyon kikaptunk, ha hazudtunk. Apánk az erkölcsi normákat mindannyiunkkal a legszigorúbban betartatta. Nagyon szerettem őt.

– *Őrizni, óvni lehet ezt a belső erkölcsi rendet a mai világban is?*

– Én rendkívül sivárnak látom a mostani életet. A televízió teljesen elveszi a gyerekeket attól, hogy szüleikkel beszélgessenek, eszmét cseréljenek nemesebb dolgokról. Összetörték az erkölcsöt, a kereszténységet, s mindent, ami valami szépet és jót adott az életben. Remélem, van az ifjúságban egy réteg, amelyik továbbviszi, gyermekeinek átadja a magyar becsületet. Mert ezt csak otthon lehet megtanulni. Ki kell bújni ebből a borzalmas zsákból, amibe bele akarják tuszkodni a mai fiatalokat. Itt áll egy rokontalan nép, kinek nyelve egyetlen más európai nyelvhez sem fogható! Nincs szebb, mint végigolvasni egy Arany János, Vörösmarty, József Attila, vagy Szabó Lőrinc verset, átélni, meghallgatni, mikor Zoltán szavalja. Ezek az én örömeim most öregkoromra.

– *Jelen volt a családban az irodalomhoz, színházhoz való erős kötődés?*

– Nem, nem volt a családban Zoltán előtt soha senki színész. Ez egy különleges adottság. Most olvasom éppen Szigligeti Ede kis könyvét a régi nagy színészekről. Ő is írja: hiába tanul valaki színészetet és tökéletesíti magát a tudásban, ha nincs meg az isteni szikra ahhoz, hogy alakítása teljesen szubjektív, átélte, átértett legyen. Zoltán sose tanulta ezt a mesterséget. Autodidakta volt; de olyan belső erőből és érzelemből játszotta el szerepeit,

amitől nagy színész lett. A többség hajlamos rutinból játszani és ez megöli az érzelmeket. Azt hiszem, ebben emelkedett ő ki a többiek fölé.

- Voltak jelei gyerekkorában ennek a vonzódásnak? Foglalkoztatta a színpadi világ?

- Sose gondolt rá! Mikor nyolcadikos lett a budai ciszterci gimnáziumban, egy iskolai előadáson eljátszott egy egészen kis szerepet. Jelen volt akkor ott Bajor Gizi, aki magához hívatta utána és így szólt: „Tanuljon sokat, mert magából színész lehet.” Talán észrevette benne azt a szikrát. Akkor gyulladt ez fel benne. Nem ment el az akadémiára. Beadta ugyan a kérvényt és kapott felvételi behívót, de annak idején úgy gondolta, nem szabad a művészettel kiszolgáltatni a fennálló hatalmat, megvárja, amíg vége lesz a kommunizmusnak. Hiába várt rá... Privát úton képezte magát: Lehotaihoz, Galamb Sándor bácsihoz járt. Közben a MÁVAG-ban is dolgozott, amíg nem vették föl az egyetemre. Ott csinált egy színjátszó csoportot, melynek rendezője, színésze lett. Lassan bedolgozta magát a színészetbe, de teljesen önállóan, segítség nélkül.

- Mikorra választotta egyértelműen hivatásának a színészetet? Hogyan érett elhatározássá, döntéssé a gondolat?

- 1956-ban végezte el az építészeti egyetemet. Diplomavédése után hívták munkatársnak. Ő megköszönte a megtisztelő ajánlatot, de kijelentette: elhatározása, hogy színész lesz és Debrecenbe megy. Versényi Ida, aki a MÁVAG-ban dolgozott együtt vele, felhívta rá Téri Árpád figyelmét. Miután meghallgatták, azonnal szerződést ajánlottak neki Debrecenbe. Küzdelmei voltak. Nem volt biztos magában. Folyton hezitált a színészet és az építészség között. A nagyon tehetséges emberek állandóan figyelik önmagukat és örökké elégedetlenek. Mindig keresik az utat, hol tudnának tökéletesebbet nyújtani. Ha egy ilyen színészt a felettesei nem tudnak megbecsülni, az tönkre megy. Addig egy ilyen színészt a felettesei nem tudnak megbecsülni, az tönkre megy. Addig kinőzták, amíg idegileg teljesen kikészült. Különben is túlérzékeny volt, de otthon soha senkivel nem került konfliktusba. 1200 forint fizetéséből a Vígyszínházban 100 forintokat vontak le minden egyes késésért. Szeretett volna lakást venni, de mi nem tudtunk neki pénzt adni, három fiút kellett kitaníttatnunk. Folyton ingázva rohant a filmes próbákról a színházba és vissza, természetesen, hogy néha elkésset 10-15 percet. Egyik hónapban 200 forintot kapott kézhez elsején. Emellett folyton elhúzták előtte a mézesmadzagot. Az Aczél minden egyes Kossuth-díj kiosztása előtt hitegette: fölterjesztettünk, biztosan megkapod. És soha nem kapta meg, csak a halála után...

- A színészként végzett idegőrlő munka, vagy maga a színházi környezet kezdte így ki az idegeit?

- Építészként talán nem találkozott volna ennyi rosszindulattal. Lehetséges. A színészek rettentő irigyek egymásra. Remek kritikákat kapott, és ezt nem nézték jó szemmel az ellenlábasai. Ettől ment tönkre.

- Édesanyaként jobban szerette volna, ha építész lett volna? Milyen féltés, eltökéltség, vagy félelem miatt állt ki amellett, hogy szerezzen polgári diplomát a fia?

- Az építészeti egyetem befejezésére én kértem. Mindig attól féltettem: talán nem lesz jó színész. Ki hitte volna, hogy ez lesz belőle. Egy középiskolai színész élete borzasztóan keserves: örökös csalódás, futkosás szerződések után.

Később kérdeztem tőle: nem sajnálja-e az egyetemi éveket, hiszen hiába dolgozott és tanult. Ám ő nem tartotta fölöslegesnek a tanulmányait, rendezésnél nagyon sokat jelentett neki.

- Fel tudja egy szülő fedezni azt az új világot, amelyben felnőtt gyermeke él?

- Egy szülőnek azért lehet idegen az új környezet, mert változik a világ. Abban a korban még nem volt ekkora távolság a fiam és köztem. A legkisebb

fiam és köztem életritmusban már óriási szakadék van. Teljesen más a felfogása. De meg kell értsük, mert a világ rohan előre, s ők nem állhatnak meg.

Az ember örökké felel a gyerekeiért, s mindent megad, ahogy a lelkiismerete diktálja. Mindig igyekeztem, hogy a gyermekeim ne érezzék, ha valami bajom van. A bánatról, szomorúságról, de még a testi fájdalmakról sem szabad panaszkodni, mert az taszítja az embereket. Szeretünk mindig jót hallani és vidám arcokat látni magunk körül. A vidám arc már régen nincs meg, de nem szeretek beszélni arról, ami bánt. Jobb az ő dolgaikkal foglalkozni, mint a magaméval.

– Megismerkedhetett fia révén a színházak belső „törvényeivel”? Elsősorban a művészek egymás közötti szakmai problémáira, vitáira, a művészi munka hétköznapijaira gondolva.

– Azt, hála Istennek, nem ismerem. Nem voltam színházban, amióta ő nem él. De nem is vágyom oda. Egy-két színész kivételével még holt porában is irigykednek rá. Nagyon megható volt idén Lukács Sándor kedvessége, aki részt vett a Balatonszemesen tartott egésznapos megemlékezésen: elnökölt a versmondó versenyen, beszédet mondott a sírnál, eljött a szentmisére. Végigcsinálta az egész napot, pusztán a Zoltán iránti szeretetből és tiszteletből! Egyszer egy szoboravatásra 100 meghívót küldött szét a rendezőség színészek között. Egyedül Madaras József jött el... De nem érdekes, az emberek szeretik, a szívében él. A sírja mindig tele van virággal. Nem tudják kitörölni az emlékezetükből...

– A filmjeit ma is gyakran vetíti a televízió. Meg szokta nézni őket, ha bemutatásra kerül valamelyik?

– Már csak nagyon kevés filmje van meg. Sok felvételét megsemmisítették, letörölték. Nem vagyok mindig abban a lelkiállapotban, hogy végig tudjam nézni. Csak néhány kocka, s lekapcsolom, mert nehezemre esik látni, ahogy ott mozog, közben tudom, hogy nincs. Nagyon furcsa érzés.

125

– Színházban gyakran megnézte?

– Minden premieren ott voltam. Debrecenbe, Miskolcra, Kecskemétre, Veszprémbe is leutaztam mindig. Valahogy ezt ő meg is kívánta.

– Kiket becsült igazán emberileg és szakmailag a hivatásbeliek közül?

– Nehéz kérdés. Darvas Ivánt, Páger Antal becsülte, tudom. A rendezők közül Keleti Mártont, Huszárik Zoltánt. Szendrő Józsefet is nagyon tisztelte. Érdekes, nagy tudású ember volt, aki szerette Zoltánt.

– Volt olyan színház, ahol jól kijött a vezetéssel és szívesen dolgozott?

– Debrecenben nagyon jól érezte magát. Nem volt máshol problémája, csak a Vígszínházban. Borzasztóan megterhelték. Küzdött az idegeivel. Várkonyi Zoltán kizsigerelte, rosszul bánt vele. Pedig ő tartotta el a színházat, sokan őért mentek el az előadásokra.

– Sokat kellett a fiának csalódnia? Meglátszott rajta?

– Nagyon sokszor volt kiábrándult. Le akart mondani mindenről, nem akarta tovább folytatni. Állandóan küszködött magával. Nem találta magát elég jónak egy-egy szerepben. Olyankor vigasztalhatatlanul elkeseredett. Hiába volt a nagy taps, a jó kritika. Az igazán tehetséges emberek egy életen át elégedetlenek magukkal. Örökös önvádban, önmarcangolásban telt az élete. Szegénykém, nem volt boldog ember...

– Van-e valamilyen titkos, mindenen túlmutató értelme a szenvedéseknek? Megérte-e elviselni a fájdalmakat? Létrejött-e valami, ami igazol?

– Még mindig megbecsülik az emberek. Sajnálom, amiért ilyen szerencsétlenül élte végig az életét. De alkotott! Sose hitte el, hogy tehetséges. De ezt nem lehet visszacsinálni, nem megtörténtté tenni. Az Isten így akarta, ez volt a sorsa.